

Kraków 28.07.2023 r.

Dr hab. n. med. Małgorzata Wójcik, prof. UJ

Klinika Endokrynologii Dzieci i Młodzieży,

Katedra Pediatrii, Instytut Pediatrii

Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

W Krakowie

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pana mgr inż. Marcina Żala

**pt. „ Stan zdrowia 19-letnich mężczyzn kwalifikowanych do czynnej służby wojskowej
w latach 1985-2017 w województwie małopolskim”**

wykonanej pod kierunkiem Promotora Prof. dr hab. n. med. Artura Mazura oraz

Promotor pomocniczej dr n. o zdr. Zdzisławy Chmiel, prof. UR

sporządzona na wniosek Rady Naukowej Kolegium Nauk Medycznych

Uniwersytetu Rzeszowskiego z dnia 23.06.2023 r.

Przedstawiona mi do recenzji Rozprawa Doktorska, której autorem jest Pan mgr inż. Marcin Żal stanowi podsumowanie analizy danych dotyczących stanu zdrowia mężczyzn podlegających kwalifikacji wojskowej w latach 1985-2017 w Województwie Małopolskim. Do przygotowania tego unikalnego opracowania o wyjątkowej wartości naukowej oraz użytkowej Autor wykorzystał własne doświadczenie zawodowe oficera sekcji poboru i uzupełnień w Wojewódzkim Sztabie Wojskowym w Rzeszowie, Zastępcy Wojskowego Komendanta Uzupełnień w Rzeszowie – Szefa Wydziału Mobilizacji

i Uzupełnień oraz Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Krakowie. Wnikliwa analiza danych źródłowych oraz ich trafna interpretacja pozwoliły na przedstawienie dynamicznego procesu zmian zachodzących w stanie zdrowia, ale także w pewnych zachowaniach społecznych i stosunku do służby wojskowej młodych mężczyzn w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Na przestrzeni analizowanych 32 lat w Polsce funkcjonowały dwa odmienne systemy polityczne oraz ekonomiczne. W okresie objętym badaniami, do końca 2008 roku, służba wojskowa była obowiązkowa dla wszystkich mężczyzn, a następnie wyłącznie ochotnicza. W pierwszym okresie część młodych ludzi usiłowała unikać obowiązkowej służby wojskowej przedstawiając przed komisjami lekarskimi swoje rzeczywiste i fikcyjne dolegliwości, co miało doprowadzić do zwolnienia ich z pełnienia służby wojskowej. Po 1 stycznia 2009 z kolei wyłoniła się grupa osób, którym szczególnie zależało na uzyskaniu „najwyższej” kategorii zdolności do czynnej służby wojskowej (A), która w ich świadomości pozwala również o ubieganie się o pracę w innych formacjach uzbrojonych i służbach mundurowych. Niezwykle ważnym elementem Rozprawy Doktorskiej jest wnikliwa analiza występowania chorób cywilizacyjnych takich jak: nadciśnienie tętnicze, otyłość oraz cukrzyca w badanej populacji. Biorąc pod uwagę reprezentatywność grupy badanej wyniki zwarte w pracy stanowią bardzo wartościowy materiał dotyczący występowania tych chorób u młodzieży płci męskiej w dwóch okresach, tak różnych pod względem stylu życia, stanu odżywienia, dostępu do „niezdrowej żywności”, czy ekspozycji na niekorzystne czynniki środowiskowe.

Rozprawa Doktorska Pana mgr inż. Marcina Żala jest obszerną pracą o typowym układzie monografii, liczącą 218 stron. Właściwa część pracy liczy 165 strony. Pozostała zawiera starannie przygotowany wykaz skrótów, spis piśmiennictwa (173 pozycje) oraz stosowne spisy tabel, rycin i aneks z załącznikami. Do pracy dołączono starannie przygotowane streszczenia w języku polskim i angielskim, w których Doktorant zawarł kluczowe informacje. Struktura pracy jest czytelna, podział na poszczególne części prawidłowy i logiczny. Zrozumienie przedstawionych treści ułatwiają liczne, starannie przygotowane ryciny i przejrzyste tabele. Na szczególne wyróżnienie stanowi niezwykle staranny układ graficzny tekstu, doskonale przemyślane, dobrane i rozmieszczone ryciny oraz dbałość o układ i czytelność tabel.

Praca rozpoczyna się od „Wstępu”, w którym Doktorant przedstawił historyczne i aktualne definicje zdrowia. Zwrócił również uwagę na fakt, że na aktualny stan zdrowia Polaków negatywnie wpływają niektóre zachowania w coraz młodszych grupach wiekowych.

W dalszej części „Wstępu” Doktorant przedstawił ewolucję zmian zasad rekrutacji do służby wojskowej w Polsce na przestrzeni od 1918 roku do chwili obecnej. W kolejnym rozdziale przedstawił szczegółową charakterystykę Polskich Sił Zbrojnych, zasady orzekania o zdolności do czynnej służby wojskowej oraz tryb postępowania komisji lekarskich. Następnie Autor pracy omówił szczegółowo problematykę chorób cywilizacyjnych takich jak otyłość, nadwaga, nadciśnienie tętnicze i cukrzyca, będących przyczyną 70% zgonów w krajach dobrze rozwiniętych. Z recenzenckiego obowiązku zwrócę uwagę, że w części poświęconej nadciśnieniu u dzieci warto byłoby odnieść się do aktualnych rekomendacji i wartości referencyjnych dla dzieci i młodzieży wg European Society of Hypertension. Regularne pomiary ciśnienia tętniczego powinny być wykonywane u każdego dziecka począwszy od wieku 3 lat. W kolejnym rozdziale pt. „Metodologiczne Podstawy Pracy” przedstawione zostały cel główny oraz cele szczegółowe i hipotezy badawcze. Z tej części dowiadujemy się, że badanie ma charakter obserwacyjno–retrospektywny. Źródłem danych była baza elektronicznej ewidencji wojskowej w systemie SPIRALA–ZINT (Zintegrowany System Zarządzania Zasobami Mobilizacyjno–Uzupełnieniowymi). Dane pozyskano za zgodą odpowiednich organów, zgodnie z zasadami ochrony danych osobowych. Badaniem objęto mężczyzn urodzonych w następujących latach: 1966, 1970, 1974, 1978, 1982, 1986, 1990, 1994 i 1998, będących obywatelami polskimi, zamieszkującymi terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wezwanych do kwalifikacji wojskowej (poboru) na terenie województwa małopolskiego, którzy w roku kalendarzowym w którym stawali przed komisją lekarską ukończyli 19 rok życia. Autor ze względu na dużą rozpiętość analizowanego okresu (32 lata) oraz na bardzo dużą ilość danych, pogrupował lata poboru na 4 letnie przedziały. Ten zabieg nie umniejsza wartości uzyskanych wyników, natomiast pozwolił na ich bardziej przejrzyste przedstawienie i wyciągnięcie trafnych wniosków. Najistotniejszą część recenzowanej pracy stanowi rozdział „Wyniki Badań”. Badaniu została poddana 195 461–osobowa populacja 19–letnich mężczyzn zamieszkałych na terenie województwa małopolskiego, urodzonych w latach 1966–1998. Z recenzenckiego obowiązku zaznaczę, że województwo małopolskie w obecnym kształcie powstało 1 stycznia 1999 r., podobnie jak wchodzące w jego skład powiaty. Niemniej jednak z treści pracy wynika jednoznacznie, że Autor analizował dane retrospektywne pochodzące z terenu objętego obecnymi granicami województwa. Badana grupa mężczyzn stawiała się do poboru (kwalifikacji wojskowej) przed komisjami lekarskimi w latach 1985–2017. Na podstawie przeprowadzonych analiz Doktorant wykazał, że w badanym okresie zwiększył się średni wzrost młodych mężczyzn, co jest zgodne ze znanym antropologii zjawiskiem trendu sekularnego zachodzącego pod wpływem zmian

cywilizacyjnych. Zauważył także zwiększenie masy ciała oraz wskaźnika BMI. To z kolei jest bardzo niepokojącym zjawiskiem z punktu widzenia oceny stanu zdrowia populacji. Jak wykazał Doktorant młodzi mężczyźni z nadwagą w 1985 roku stanowili 8,4%, a z otyłością 1,2% badanych, natomiast w 2017 roku odsetki wzrosły do odpowiednio 19,3% i 6,7%. Co ciekawe, zwiększeniu uległ także odsetek niedoboru masy ciała (z 4,2% do 6,7%). Odsetek osób z najwyższą kategorią zdrowotną (A) nie zmienił się istotnie na przestrzeni analizowanego okresu. Do przyczyn, które zdyskwalifikowały 19 – letnich mężczyzn z uzyskania kategorii zdrowia A w latach 1985 – 2017 w największym stopniu należały: problemy sfery psychicznej, problemy z narządem ruchu, wzroku, układem oddechowym i nerwowym. Bardzo dużą wartość ma „Dyskusja”, w której Autor konfrontuje wyniki własne z danymi publikowanymi przez innych autorów na podstawie badań prowadzonych w różnych krajach. Na uwagę zasługuje wnikliwa analiza systemów prowadzenia oceny stanu zdrowia osób kwalifikowanych do służby wojskowej w zależności od kraju. Po przeczytaniu tej części jeszcze większe wrażenie wywiera zebrany i przeanalizowany przez Doktoranta materiał obejmujący niemal 200 000 badanych, który nie znajduje odpowiednika w innych podobnych publikacjach. W „Dyskusji” Autor odnosi się także do wprowadzonych ostatnio zmian w prawie polskim dotyczących orzekania zdolności do służby wojskowej. Doktorant krytycznie analizuje ich możliwe konsekwencje. Jego zdaniem zmiany zwiększają bazę potencjalnych rekrutów do służby wojskowej ale nie poprawiają stanu ich zdrowia. Zdaniem Autora, bardziej celowe byłoby podejmowanie działań mających na celu poprawę stanu zdrowia całej populacji, przede wszystkim dzieci i młodzieży, u których należy wyrobić nawyki właściwego odżywiania się i aktywnego spędzania czasu, ponieważ zdrowe społeczeństwo to wyższy poziom życia pojedynczego obywatela, dobrze funkcjonująca i rozwijająca się gospodarka, wysoki poziom funkcjonowania i dostępności służby zdrowia, a tym samym szeroka baza rekrutów do wojska. Nie sposób z tym polemizować. Właściwą część Rozprawy zamykają „Wnioski” precyzyjnie odpowiadające na cele pracy. Wszystkie zostały sformułowane jednoznacznie, w sposób nie budzący wątpliwości.

Podsumowując, w całości oceniam recenzowaną Rozprawę Doktorską bardzo wysoko. Bardzo trudno jest wskazać jej słabe strony, a pojedyncze błędy redakcyjne nie wpływają na jej wartość. Szczególne uznanie budzi fakt, że Autorem pracy jest osoba nie wykonująca na co dzień zawodu medycznego, nie będąca lekarzem. Pan mgr inż. Marcin Żal wykazał się nie tylko niezwykłą znajomością tematów związanych z organizacją i funkcjonowaniem Polskich Sił Zbrojnych, w których jego wiedza i doświadczenie nie budzą żadnych wątpliwości, ale

także problemów czysto medycznych oraz zagadnień zdrowia publicznego i polityki zdrowotnej. Rozprawa Doktorska jego autorstwa stanowi samodzielne rozwiązanie problemu naukowego oraz potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną autora i zdolność do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Spełnia zatem warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789).

Niniejszym wnioskuję do Wysokiej Rady Naukowej Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o dopuszczenie Pana mgr inż. Marcina Żala do dalszych etapów obrony pracy doktorskiej, według stosownych wymagań i przepisów prawa. Z uwagi na znaczącą wartość merytoryczną pracy wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej Rozprawy Doktorskiej.

Dr hab. n. med. Małgorzata Wójcik, Prof. UJ

